

PRIPREMANJE LEKCIJE

UDK 371.214/.32:28]

Dr. Mohamed ISMAIL

Preveo: Ifet MUSTAFIĆ

Nastavni plan i program škole

Sintagma 'nastavni plan i program' je nepoznata ljudima koji nisu upućeni u obrazovni žargon. Neki je shvataju kao udžbenik ili kao komplet udžbenika za dotični razred. Drugi je smatraju opisom različitih predmeta. Međutim, to je mnogo više od udžbenika i opisa djelokruga predmeta. To je širok pojam koji obuhvata sve obrazovne aktivnosti projektirane s namjerom da postignu set dobro definiranih i jasno određenih ciljeva. Nastavnik se ne mora slijepo držati nekog posebnog teksta ili određenog nastavnog metoda. Neophodne informacije nastavnik može vaditi iz više knjiga, periodičnika, časopisa i novina, i može odabrati i usvojiti bilo koju odgovarajuću nastavnu strategiju koja osigurava neki konkretan nastavni rezultat. Nastavnik je slobodan da koristi audio i video zapise i mnoštvo drugog nastavnog materijala koji će na najbolji način omogućiti učenicima da postignu željene ciljeve.

Nastavni plan i program je glavni dio svakog obrazovnog ustrojstva. Bio broj učenika mali ili veliki, bilo da škola obuhvata razrede od jedan do deset ili trostepeno ustrojstvo kojeg čine razredi osnovne I, osnovne II i srednje škole, nastavni plan i program je obaveza za bilo koju vrstu škole. Pažljivo urađen nastavni plan i program daje nastavnicima skup specifičnih ciljeva za svaki predmet ili nivo, preduprjeđuje nepotrebno ponavljanje sadržaja, i pruža kompletnu sliku dugoročnih nastavnih

rezultata. On također pokazuje razvojne sekvence samog predmeta i međuzavisnu ulogu nastavnika koji predaju isti predmet.

Prije deceniju ili dvije, knjige za djecu o teologiji, *siri*, i Kur'anu na engleskom jeziku bile su rijetkost. To stanje se promijenilo. Više knjiga je dostupno i više ih se štampa svake godine kako bi udovoljile narastajućim potrebama učenika. Štampaju se čak i u boji sa privlačnim ilustracijama. Ovo ne znači da su sve neophodne knjige dostupne, ali je situacija mnogo bolja nego je bila nekoliko godina ranije. Islamske knjižare koje drže knjige o islamskom obrazovanju nalaze se praktično u svim glavnim gradovima Sjeverne Amerike. Do upravnika i nastavnika je da kontaktiraju ove knjižare i dobiju spisak novih naslova. Katalozi za naručivanje poštom dostupni su za one koji žive daleko od islamskih knjižara.

Katalozi mogu, u najboljem slučaju, osigurati samo spisak naslova, kako knjiga tako i audio i vizualnog materijala. Za pobliži uvid u sadržaj i prilagodljivost tekstova nivou nekog konkretnog razreda, nema ništa bolje od ličnog prelistavanja. Godišnje islamske konvencije na kojima nekoliko izdavača i distributera izlažu knjige, pružaju dobru priliku da se pregledaju novi naslovi.

Školski upravnici bi trebali naći vremena da dođu na konvencije i posjete izloge knjiga, ako je to izvodivo, ili da u tu svrhu pošalju jednog ili dva

nastavnika. Troškove njihove posjete trebala bi snositi škola; novac utrošen u ove svrhe korisno je potrošen. Pored pregledanja dostupnih knjiga nastavnici bi imali priliku da čuju međunarodno poznate islamske učenjake i da razmotre mogućnost inkorporiranja informacija sa tih predavanja u nastavu u svojim učionicama.

Nastavnici koji planiraju pripremanje nastavnog plana i programa za svoje škole ne bi trebali gubiti iz vida pionirski rad kojeg su, nešto ranije, učinili nekoliko državnih i organizacija muslimanskih zajednica. Napísano je nekoliko vodiča za pravljenje nastavnog plana i programa i važno je konsultirati ove kurseve kako bi se uštedjelo na vremenu i trudu.

Nastavni plan i program ne treba posmatrati kao nešto fiksno i statično. Prije će biti da ga treba periodično ocjenjivati radi njegove efikasnosti i, sukladno tome, mijenjati kako bi se osigurao bolji sistem obrazovanja za našu djecu.

Koordiniranje lekcija

Jedan od brojnih razloga za poimanje volje da se pohađa vikendškola, a koji djeca iz naših zajednica navode, jeste ponavljanje gradiva na njihovim časovima iz sata u sat, iz mjeseca u mjesec. Kada ih pitate šta su naučili u školi naići ćete obično na odgovor u stilu "O, ništa novo, samo pet islamskih šarta." Ispada da nema ništa drugo o čemu bi se predavalo

¹ Četvrto poglavlje knjige *Savjeti i djelotvorne strategije u nastavi – za mektebe i*

vjeronauku u javnim školama, American Trust Publication, Plainfield, 1994.

izuzev pet islamskih šarta, ili bi moglo biti da učenici nisu uspjeli upamtiti ništa drugo. Bez obzira na razloge, u onome što učenici kažu ima istine i taj dojam je potrebno u potpunosti mijenjati.

Istina je, također, da ponavljanje predmetne materije stvara osjećaj dosade kod naših učenika, čini ih ravnodušnima i bezvoljnima da pohađaju vikend-školu. Ono što mnogu omladinu čini da još uvijek dolaze na časove jeste jedino duboka briga roditelja i osjećaj obaveze da njihova djeca steknu islamsko obrazovanje. Kada bi bilo do njih, učenici bi se sasvim zadovoljili spavanjem ili gledanjem svog najdražeg crtića, emisije ili igrice.

U namjeri da dotaknemo korijen problema, potreban je sistematski napor da se koordiniraju lekcije u sve tri oblasti: Kur'an, *sira* i teologija. Sedmicu ili dvije prije početka škole, potencijalni i redovni nastavnici bi se trebali sastati da razgovaraju o slijedećim pitanjima:

- Koliko predmeta će se izučavati u toku školske godine?
- Koliko razrednih nivoa će škola osigurati?
- Ko će šta predavati i kojim razredima?
- Koje knjige će se koristiti za različite razredne nivoe?
- Kakva je bila reakcija učenika na knjige koje su korištene ranijih godina?

Slijedeći korak bi bio grupisati nastavnike s obzirom na predmete i razredne nivoe na kojima će predavati. Jedan nastavnik, na primjer iz kur'anske nastavne grupe, trebao bi postati koordinatorom te grupe i uz konsultacije sa drugim članovima donijeti odluku o obimu materije koju treba preći u toku godine. Drugi nastavnik iz nastavne grupe *sira* trebao bi postati njenim koordinatorom i uraditi istu stvar.

Koordinatori bi, uz konsultacije sa drugim nastavnicima trebali odabrati knjige koje će se koristiti tokom godine. U slučaju da jedna knjiga bude određena za dva razredna nivoa svaki

nastavnik bi trebao dobiti upute koje će pokazivati broj poglavlja koje svaki od njih treba da predaje. Ovo je jako važno da bi se izbjeglo preklapanje ili ponavljanje sadržaja u slijedećoj godini.

Nastavnici bi trebali imati primjerke udžbenika nekoliko sedmica prije početka kako bi imali priliku ostvariti uvid u njihov sadržaj i čitljivost. To će im omogućiti da razmisle o načinima prezentiranja sadržaja, koji će motivirati učenike.

Od učenika treba tražiti da kupe predviđeni set udžbenika za svaki predmet. To će isključiti sve nedoumice oko sadržaja i redoslijeda lekcija za koje se očekuje da budu pređene tokom godine. To će, također, ojačati vjeru roditelja u školsku organizaciju i dati im svojevrstan pregled onoga što će njihova djeca učiti.

Predviđene knjige pomažu nastavnicima da svoju pažnju fokusiraju na prikupljanje dodatnih materijala vezanih za gradivo i pomažu u predupređivanju nastavnika da jednostavno dođu u razred i spontano govore o bilo kojoj temi koja im padne na pamet.

Nastavnička očekivanja

Učeničko usvajanje znanja i postignuće bez sumnje ovisi o mnogim promjenljivim faktorima: školski ambijent, priroda predmetne građe, inicijativnost i trud učenika i roditeljska podrška.

Među ovim i drugim faktorima, očekivanja nastavnika su ta koja najviše doprinose postignućima učenika. Na primjer, ako nastavnik Kur'ana kaže svojim učenicima da je za prolaznu ocjenu potrebno naučiti napamet dvanaest sura, učenici će naučiti samo to. Oni se obično drže onoga što im nastavnik kaže. U većini slučajeva oni neće uložiti nikakav dodatni napor niti premašiti ono što se od njih tražilo.

Ukoliko, pored memorisanja dvanaest sura, nastavnik Kur'ana od svojih učenika traži da znaju i njihova značenja, onda će učenici ispoštovati ovaj zahtjev. Drugi nastavnik Kur'ana

smatra da nije dovoljno da učenici nauče napamet sure i da znaju njihovo značenje, nego je za njih mnogo važnije da znaju informacije o onome što je prethodilo objavi svake sure. Ovaj nastavnik je postavio visoka očekivanja pred svoje učenike. Učenici će u početku, kada im nastavnik najavi šta je potrebno da bi se dobila prolazna ocjena, glasno negodovati; oni negoduju zbog količine posla koji se pod tim podrazumijeva. Ali uskoro će shvatiti da nema drugog načina te će nastojati da budu što je moguće bolji, ako Bog da.

Nije dovoljno da nastavnici postave visoka očekivanja. Oni trebaju ohrabriti učenike da ostvare ciljeve časa pomažući im na svaki mogući način. Na primjer, učenici se često razočaraju kada pokušavaju čitati prijevod ajeta. Jezik je vrlo težak, a precizno značenje rečenica im je nejasno. Stoga, nastavnici trebaju upućivati učenike na različite komentare Kur'ana i preporučiti im onaj koji je relativno jednostavan za razumijevanje. Za učenike čiji je nivo čitanja nizak, nastavnik bi trebao teške riječi zamijeniti jednostavnijim kako bi oni shvatili značenje. Treba im dati odgovarajući podsticaj tako da se svako može potruditi da dostigne visoka očekivanja koja su postavljena pred razred.

Bitno je, također, da nastavnici postave visoka očekivanja pred sve učenike. Oni bi trebali pomoći i ohrabriti one učenike koji se razočaraju u vlastite napore i trebali bi koristiti primjere i ilustracije koje pomažu da učenici razumiju materiju. Jednom kada učenici razumiju materiju, njihova razočaranost će ustupiti mjesto nadi i ohrabrenju.

Pred-test i post-test

Ne može se pretjerati u naglašavanju značaja provođenja predtestiranja učenika. Predtestiranje treba ga provesti odmah po njihovu upisu i prije razvrstavanja u različite razrede. Predtest ima dvostruku ulogu: pomoći će da se identificiraju oni koji nisu imali ili su imali ograničen doticaj sa

islamskim obrazovanjem i pomoći će ustanovljavanju nivoa općeg znanja onih učenika koji su regularno pohađali neku islamsku vikend školu.

Kada su učenici sa malim ili nikakvim islamskim obrazovanjem u grupi zajedno sa njihovim vršnjacima koji su stekli islamsko obrazovanje ekvivalentno onom u nekoj islamskoj školi na njihovom razrednom nivou, pojavit će se problemi za nastavnike, nove polaznike i redovne učenike vikend škole. Ukoliko nastavnik pribjegne strategiji koja teži edukaciji novih polaznika, otuđit će ostale učenike. Ukoliko se, pak, bude pridržavao predviđenog gradiva za dotični razredni nivo, onda će novi polaznici imati poteškoća u praćenju nastave, željet će da se ispišu, gubit će interes i možda čak prestati dolaziti na časove.

Mnoge vikend škole se suočavaju sa ovom komplicirajućom situacijom. Jedno rješenje koje izgleda da ima uspjeha jeste odvojiti nove polaznike i osigurati im intenzivno podučavanje za dostatan vremenski period. Na kraju tog perioda trebaju polagati test koncipiran tako da izmjeri njihovo znanje iz materije predviđene za učenike njihove dobi u prethodnom razredu. Rezultati ovog testa će pokazati da li se nove polaznike može staviti u razrede gdje, po godinama, pripadaju.

Na kraju školske godine nastavnik bi trebao provesti post-test. Rezultat testiranja učenika će pružiti korisne informacije koje se tiču uvećanosti njihovih saznanja. Nastavnici bi u ovaj test trebali uvrstiti i pitanje koje će od učenika tražiti da opišu tri nastavne jedinice iz udžbenika koje su, po njihovom mišljenju, imale poseban utjecaj na njihov proces razmišljanja i njihovo ponašanje spram prijatelja, nastavnika i roditelja. Odgovori na ovo pitanje osigurat će nastavniku indicije kako da planira nastavni program za iduću godinu. Rezultat post-testa će, pored osiguravanja korisnih informacija o nivou znanja učenika, sam po sebi biti dovoljna nagrada za trud nastavnika te će im tako povećati moral.

Planiranje lekcije

Planiranje lekcije se smatra jednim od najvažnijih preduvjeta nastavnog procesa. Plan lekcije, u svojoj najjednostavnijoj formi, je jedan pregled ili vodič kroz nastavne aktivnosti. On nastavniku osigurava smjernice i fokusira njegovu pažnju na svrsishodne aktivnosti. On, također, služi i kao indikator progresa postignutog na putu do nastavnih ciljeva.

Važnost planiranja lekcije ne može nikada biti prenaplašena. Premda za pripremanje dobrih planova lekcija iz sedmice u sedmicu treba vremena i truda, utrošeno vrijeme se sasvim isplati. Dobro isplanirana lekcija pomaže da rad na času bude mnogo produktivniji i unaprjeđuje kontrolu u razredu time što smanjuje rizik od onog ponašanja učenika koje remeti red u razredu.

Pripremanje planova lekcija još nije postala prioritetna stvar mnogih nastavnika u našim vikend školama. Upravitelji takvih škola su često sretni ukoliko se njihovo, uglavnom volontersko, osoblje uopće i pojavi na nastavi.

Očekivanje od volonterskog osoblja da priprema planove lekcija moglo bi izgledati kao zahtjev za dodatno odvajanje njihovog vremena, ali im se mora predočiti značaj toga. Mi znamo da su neki roditelji toliko zainteresirani da njihova djeca steknu islamsko obrazovanje da voze i po pedeset do šezdeset kilometara da bi svoju djecu dovezli u školu u nadi da djeca nauče osnove Islama, uključujući učenje Kur'ana, *siru*, i primjenu ibadeta u širem obimu nego je to pet islamskih šarta. Mi trebamo dati sve od sebe da ne razočaramo te roditelje koji žrtvuju svoje vrijeme da bi doveli svoju djecu u školu. Moramo, također, osigurati da se učenici ne ohlade zbog naše letargičnosti u efektivnijem pripremanju i prezentaciji lekcija.

Čak i nastavnik kojem je sadržaj potpuno poznat mora neko vrijeme provesti u pregledanju lekcije. Pored osvježavanja svog pamćenja, nastavniku je potrebno da identificira broj načina na koje se lekcija može

prezentirati, a potom da odluči koji će pristup biti najefektivniji. U tu svrhu trebat će konsultirati jedan ili više priručnih izvora, sačiniti listu jednog broja otvorenih pitanja radi iniciranja diskusija, pripremiti sažetak i listove za pismene radove učenika i, možda, pribaviti slajdove ili filmove, ukoliko su dostupni, na datu temu.

Čak i sa ovako detaljnim planiranjem nije sigurno da će nastavnik postići nastavni cilj i da će lekcija doživjeti apsolutan uspjeh. Može se čak desiti da to bude potpuni promašaj. Ovo se ponekad desi čak i profesionalno školovanim nastavnicima koji provedu značajan dio vremena na planiranje svake lekcije. Čak i, ako određena nastavna strategija ne uspije, plan lekcije ne treba odbaciti jer je potrebno da nastavnik prouči isti s namjerom da identificira njegove slabosti i planira alternativne strategije, tehnike ili procedure umjesto onih koje nisu urodile plodom.

Ponekad, kada, potpuno pripremljen, nastavnik uđe u razred uvidi da su učenici uzbuđeni nekim aktuelnim događajem i da o njemu vrlo rado raspravljaju. Način na koji raspravljaju može signalizirati da učenici neće biti raspoloženi kao inače za učenje planirane lekcije. U ovakvoj situaciji nastavnik mora razmisliti o strategiji koja će odgovarati situaciji. On se treba pokušati sjetiti nekog cilja kojeg bi razred mogao postići kroz vođenje diskusije o dotičnoj temi za koju su učenici zainteresirani. Nastavnik treba ostaviti prostora za fleksibilnost u nastavnom planu, s obzirom na intenzitet interesa učenika u datom vremenu.

Sastavni dijelovi plana lekcije

Plan lekcije nije ništa drugo do okvir za ono što nastavnik namjerava predavati u razredu. Ovaj okvir može varirati, od nastavnika do nastavnika, u redoslijedu ili nizu navedenih nastavnih aktivnosti, ali njegov glavni sadržaj čine:

- 1) set nastavnih ciljeva,
- 2) nastavni materijali,
- 3) aktivnosti pomoću kojih se postižu navedeni ciljevi,

- 4) utvrđivanje pređenog gradiva,
- 5) provjera učenickog razumijevanja i napretka,
- 6) pismeni domaći zadatci.

Ciljevi

Plan lekcije treba sadržavati set od, otprilike, tri do pet ciljeva, u zavisnosti od težine nastavne materije. Ciljevi trebaju biti konkretni. Na primjer, desi se da nastavnik dođe na čas s namjerom da svoje učenike poduči svemu što se tiče abdesta. To može zvučati kao dobra ideja, ali cilj je veoma uopćen u smislu da "sve što se tiče abdesta" podrazumijeva mnogo stvari, kao što su nijet, procedura, farzovi abdesta, suneti abdesta, redoslijed i broj pranja, a također i stvari koje kvare abdest kao i koristi njegova uzimanja u odgovarajuće vrijeme.

Nadalje, zbog postojanja velikog broja elemenata abdesta nastavnik treba razmisliti o tome da li je sve njih moguće prodiskutirati u kratkom vremenskom periodu od četrdeset do pedeset minuta. Sasvim je sigurno da će mu trebati više od jednog časa da bi prešao sve ove stavke. Nastavnik također mora razlučiti koje aspekte treba naglasiti, a koje ne. Da bi sve ovo uzeo u obzir, nastavnik mora odabrati i sačiniti listu ciljeva koji se mogu ostvariti na jednom času. Ciljeve treba formulirati u bihevioralnom smislu, kao, naprimjer, da bi učenici, nakon završene lekcije, trebali biti u stanju da:

- 1) izdeklamiraju nijet za abdest na arapskom i u prijevodu,
- 2) opišu proceduru uzimanja abdesta,
- 3) nabroje stvari koje kvare abdest,
- 4) razumiju važnost i koristi uzimanja abdesta.

Preostali ciljevi bi mogli biti predmet za raspravu na narednom času.

Ispisivanje ciljeva određenom terminologijom na tabli, prije otpočinjanja lekcije, ima najmanje tri koristi. Prvo to pomaže nastavniku da zadrži koncentraciju u toku lekcije. Drugo,

to olakšava nastavniku da provjeri naučeno. Treće, to pomaže učenicima da naprave razliku između bitnih i sporednih komponenti lekcije.

Nastavna učila

Kada su ciljevi lekcije već jasno određeni, onda nastavnik mora krenuti u potragu za nastavnim materijalima koji će privući pažnju učenika, poput udžbenika, postera, video zapisa ili drugih stvari koje su u vazii sa temom.

Aktivnosti

Zadatak nastavnika u ovoj fazi bio bi prvo da ustanove kakvo je ranije znanje učenika o temi koju namjeravaju predavati, tako što će učenicima postavljati pitanja, a potom da iniciraju strategiju s kojom će izvršiti nadgradnju njihova znanja. Kod teme abdest, na primjer, nastavnik može postaviti pitanje učenicima: "Koliko vas poznaje proceduru uzimanja abdesta?" Nekolicina učenika koji znaju odgovor će možda podići ruke. Nastavnik može potom tražiti dobrovoljca da izađe i demonstrira pred razredom postupke pri uzimanju abdesta. Ovo je vještina privlačenja pažnje.

Nastavnici se mogu poslužiti bilo kojom vještinom da pobude interes među učenicima. Kad su učenici već motivirani, posao razvijanja lekcije je lahak. Nastavnik može izabrati da pomoću čitanja nekog teksta identificira važne činjenice, ili da ih, služeći se tablom ili grafoskopom, istakne. Ukoliko je cilj da učenici nauče farzove abdesta, nastavnik bi, radi boljeg efekta, trebao iste ispisati na tabli ili pokazati njihovu projekciju na ekranu.

Ponekad će biti neophodno razjasniti različite teze, dublje prodrijeti u problem teme, ili gradivo naučeno na času povezati sa stvarnim životnim situacijama. Ovo se ne može postići postavljajući pitanja na koja se traži samo da ili ne odgovor. Pitanja koja pokreću različita rezonovanja su tzv. otvorena pitanja, ona kojima nedostaje završetak, a takva pitanja se ne

mogu pripremiti u djeliću sekunde, bez prethodnog razmišljanja. Nastavnici moraju odvojiti vremena za formuliranje takvih pitanja, a potom ih zapisati u svoje planove lekcija kako bi ih se lakše mogli prisjetiti.

Aktivnosti za mlađu djecu trebale bi uključivati fizičku aktivnost kad god je to moguće. U ove aktivnosti spadaju pjesme, poeme, igre, gluma, crtanje i druge aktivnosti koje zahtijevaju neku vještinu.

Utvrđivanje gradiva

Važno je da nastavnici imaju na umu da svi njihovi učenici ne usvajaju nastavnu materiju istom brzinom. Uvijek će, u svakom razredu, biti nekolicina onih kojima će trebati više objašnjavati i više primjera navoditi da bi shvatili. Jedan od metoda za utvrđivanje glavnih poruka lekcije jeste da ih odabrani učenici ponove kako bi na taj način pomogli onima koji zaostaju za njima. Drugi metod je da se učenicima podijeli pismena vježba koja ima veze sa onim što se učilo, a koja je osmišljena tako da se kroz nju utvrđuje gradivo, i koja je prilagođena nivoima učenika. Nastavnik, također, može iznuditi i pomoć roditelja tako što će im po djetetu poslati pismo (formular) u kome će navesti temu koja je obrađivana i ono na čemu dijete treba poraditi kod kuće. Odredit će prostor gdje roditelj treba da se potpiše, a od djeteta će tražiti da pismo vrati nastavniku (kako bi ovaj znao da su ga roditelji dobili).

Domaće zadatke

Praktično svaku nastavnu cjelinu bi trebalo završiti domaćom zadaćom.

Obično se dešava da nastavnici domaće zadatke daju u posljednjem minutu nastavnog sata. Ovo se ne dešava zato što je tako planirano ili što se tako željelo, nego jednostavno zato što se vrijeme potroši na druge stvari koje se nameću tokom nastave. U žurbi da što prije izađu iz razreda, učenici niti obraćaju pažnju na ono što im se govori u posljednjem minutu niti pokazuju interes za kvalitet

svojih domaćih zadaća koje predaju na kraju časa. Nastavnici trebaju isplanirati svoje aktivnosti tako da im ostane dovoljno vremena za objašnjavaње važnosti domaće zadaće i njenog značaja za životne situacije ili za buduće nastavne teme.

Provjera

Provjera je sastavni dio plana lekcije. Nije neophodno da to bude neka vrsta kviza ili pitanja sa kratkim odgovorima, što zahtijeva mnogo vremena da od učenika dobije odgovor. Umjesto toga nastavnik može nasumice postaviti nekoliko kratkih pitanja kako bi od učenika dobio brzu povratnu informaciju o onome šta su razumjeli od lekcije koja je upravo završena.

Završna napomena: U situacijama kada plan lekcije nije pri ruci, a nastavnici moraju uskočiti umjesto svojih kolega, najmanje što treba uraditi, kad je provjera po srijedi, jeste postaviti učenicima slijedeće pitanje: "Koju novu informaciju ste naučili danas na času?" Još je bolje ako nastavnici, na početku časa, daju učenicima do znanja da od njih, na kraju časa, očekuju odgovor (kako verbalni tako i pismeni) na pitanje šta su, tog dana, naučili o temi. Ovo učenike čini mnogo predusretljivijim spram razmjene mišljenja u razredu.

Zadovoljavajuće povratno mišljenje učenika je kako satisfakcija, tako i nagrada nastavnicima. To učenicima, također, pomaže da uvide koliko su naučili. Kada roditelji, ispitajući djecu o tome šta uče, saznaju, na vlastito razočarenje, da se praktično ništa korisno ne dešava u razredu, oni se iznerviraju. Tipičan primjer konverzacije koja se odvija kada roditelji pokušavaju biti glava kuće ili kada su za ručkom sa svojom djecom je slijedeći:

Roditelj: Šta si naučio na času akaida, danas?

Dijete: Ništa naročito.

Roditelj: Šta si danas naučio na času sire?

Dijete: Iste stare stvari, ništa novo.

Roditelj: Šta si naučio na času Kur'ana, danas?

Dijete: Ne mnogo.

Prirodno je da takvi odgovori ne čine roditelje sretnima. Oni stječu dojam da se ništa bitno ne dešava na času i da nema pokazatelja da se njihovo vrijeme i trud uloženi u odvođenje djece u vikend školu isplati. Premda većina učenika poprilično toga nauči, ovisno o njihovom ponašanju, pažnji i trudu, oni obične ne odgovaraju pozitivno na pitanja vezana za ono šta su naučili, što ostavlja pogrešan dojam. Važno je da nastavnici postave zahtjeve kojima učenici moraju udovoljiti, bilo usmeno, bilo pismeno, a koji se tiču novih saznanja koja su stekli u razredu. Ovo će bolje pripremiti učenike da pozitivno reaguju kada ih o njihovom učenju budu propitivali roditelji, nastavnici i drugi.

Plan lekcije: skica

Sedmica: Nastavnik:
Čas: Razred/Stepen:
Predmet: Datum lekcije:

1. Nastavna jedinica/Tema:
2. Ciljevi:
(Šta nastavnik i učenici očekuju da postignu tokom časa?)
3. Nastavni materijal:
(Udžbenici, vježbanke, karte, tabele, slajdovi, filmske trake, video snimci i drugo)
4. Uvođenje u lekciju:
(Pobuđivanje interesa, postavljanje pitanja, prikazivanje i predtestiranje)
 - 4.1. Razvijanje lekcije:
(Čitanje teksta, razredna diskusija, predstavljanje izvještaja, itd.)
 - 4.2. Aktivnosti za utvrđivanje gradiva:
(Pitanja, letci, rezimiranje, itd.)
5. Ocjenjivanje:
(Usmeno/Pismeno)
6. Domaća zadaća:

Plan lekcije: primjer

Sedmica: 3 **Nastavnik:** gosp. Kan
Čas: 1 **Razred:** 10
Predmet: akaid
Datum lekcije: 25.03.95.

1. Nastavna jedinica/Tema:
Namaz / Abdest - značenje i važnost

2. Ciljevi: (Šta nastavnik i učenici očekuju da postignu tokom časa?)

Nakon završene lekcije učenici bi trebali biti u stanju da:

- a. Pojasne značenje abdesta (čišćenja).
 - b. Objasne njegov značaj.
 - c. Pronađu, čitaju i razumiju dva ajeta iz Kur'ana koji se odnose na abdest.
 - d. Se prisjete dva hadisa o abdestu.
3. Nastavni materijal: (udžbenici, vježbanke, karte, tabele, slajdovi, filmske trake, video snimci i drugo) "Abdest i njegov značaj", od Džemala Bedevija, i "Kur'an, tekst i komentar", od Jusufa Alija.
 4. Uvođenje u lekciju: (pobuđivanje interesa, postavljanje pitanja, prikazivanje i predtestiranje)

Koje ibadete možemo činiti bez abdesta?

Šta trebamo uraditi prije nego dodirnemo Kur'an?

- 4.1. Razvijanje lekcije: (Čitanje teksta, razredna diskusija, predstavljanje izvještaja, itd.)

Tražiti od učenika da uzmu Kur'an i da, uz pomoć indeksa, potraže abdest i nađu najmanje dva ajeta, pročitaju ih naglas i objasne, svojim vlastitim riječima, njihovo značenje.

- 4.2. Aktivnosti za utvrđivanje gradiva: (Pitanja, letci, rezimiranje, itd.)

Tražiti od učenika da se prisjete bilo kojeg hadisa vezanog za abdest, kao što je "abdest je pola vjere".

5. Ocjenjivanje: (usmeno/pismeno)

Tražiti od učenika da napišu značenje kur'anskih ajeta koje su upravo pročitali.

6. Pismena domaća zadaća:

Koje vrste nečistoća zahtijevaju abdest? Napravi spisak stvari koje se smatraju nečistim prema islamskom učenju, ali ne i prema učenjima drugih religija.

Tehnike za pisanje i ocjenjivanje pitanja

Nastavnik može ocjenjivati učenike tražeći od njih odgovore na različite tipove pitanja:

1. Tačno – netačno
2. Izbor tačnog odgovora od više ponuđenih
3. Povezivanje stvari
4. Kompletiranje rečenice
5. Kratak odgovor
6. Esej
7. Svi gore navedeni tipovi

Bez obzira kojeg tipa, pitanja moraju biti:

1. jasna
2. svrsishodna
3. kratka
4. prilagođena nivou razreda
5. da pobuđuju na razmišljanje

Pitanja trebaju biti jasna. Ako su pitanja nejasna ili dvosmislena, nastavnici će se dovesti u situaciju da troše vrijeme na njihovo nepotrebno pojašnjenje. Pitanje treba biti kratko, jer duga pitanja obično nisu jasna. Što je pitanje duže to ga je teže razumjeti. Učenici se vrlo lahko izgube u preopširnim pitanjima. Pitanja također treba formulirati rječnikom kojeg učenici mogu lahko razumjeti. Prilikom postavljanja "tačno-netačno" pitanja bolje je izbjegavati pitanja koja su samo djelimično tačna ili djelimično netačna. U konstruiranju pitanja ne smiju se koristiti duge i složene rečenice. Treba izbjegavati izjave koje počinju riječima kao što su *nikad*, *samo* i *uvijek*, zato što one otkrivaju odgovore. Nastavnici trebaju uvrstiti i nekoliko pitanja koja navode na razmišljanje kako bi omogućili učenicima da sasvim slobodno izraze svoje ideje, poglede, mišljenja i stajališta. Oni se ne bi smjeli ograničiti na postavljanje samo jedne vrste pitanja nego bi trebali uvrstiti po nekoliko pitanja iz svake vrste.

Pitanja tipa povezivanja stvari su dobra, zato što omogućuju da se na malom prostoru obuhvati ogroman sadržaj. Ova kategorija pitanja je pogodna za ocjenjivanje učeničkih sposobnosti da se prisjete definicija termina i da

povežu datume sa događajima i pisce s naslovima knjiga. Važan moment kod pripremanja ovih pitanja jeste da se uvrsti najmanje tri dodatna odgovora, pored onog ispravnog.

Pitanja sa višestrukim izborom su jedan od najpopularnijih i najčešćih tipova pitanja koja se koriste u ciljanim testovima. Ovaj format je u širokoj upotrebi u gotovo svim disciplinama: engleski jezik, historija, prirodne i društvene nauke ili poznavanje prirode i društva, matematika i druge. Ovaj tip pitanja je djelotvoran u ocjenjivanju mnogih aspekata nastavnog procesa, kao što su usvajanje informacija, vokabular, razumijevanje, rješavanje problema i primjena principa.

Pod kompletiranjem rečenice obično se podrazumijevaju pitanja na principu "popuni prazan prostor". Kod sastavljanja ovakve vrste pitanja potrebno je imati u vidu dvije stvari: Prvo, test bi trebalo koncipirati tako da učenika prisili da se pozove na sadržaj teksta da bi došao do odgovora, umjesto da se oslanja na svoje opće intelektualne sposobnosti. Drugo, prazni prostori za popunjavanje trebali bi se nalaziti pri ili na samom kraju rečenice. Ovo pruža mogućnost učenicima da pročitaju cijelu izjavu prije nego popune prazni prostor. Prazni prostor na početku rečenice mogao bi učenika odvesti sa željene linije razmišljanja. Na primjer, umjesto "_____ je bila prva bitka između muslimana i nevjernika" trebalo bi pisati "Prva bitka između muslimana i nemuslimana je bila _____".

Esejska vrsta pitanja su pitanja koja je lahko sastaviti i mogu se pripremiti relativno brzo, dok pitanja tipa izbor tačnog odgovora iz više ponuđenih i pitanja tipa povezivanja zahtijevaju više vremena. Esejistička pitanja je teže ocjenjivati, a učenicima uzme više vremena da na njih odgovore. Ovaj tip pitanja trebao bi počinjati riječima kao što su "objasni", "opiši", "suprotstavi" i "raspravi". Pitanja tipa rasprave treba

ograničiti na određene aspekte teme, trebaju biti dobro definirana i dovoljno fokusirana. U suprotnom, učenici su skloni da se rasplinu u svojim odgovorima i da pišu šta god im padne na pamet, što bi onda predstavljalo problem nastavniku prilikom ocjenjivanja njihovih eseja.

Esejska pitanja su mjerilo kojim se provjeravaju učeničko razumijevanje i njihova sposobnost da organiziraju svoje misli i da primjene činjenice u prezentiranju nekog stanja, sa jasnim, logičnim argumentima. Važno je da se svim učenicima postave ista pitanja kako bi se osigurala zajednička osnova za ocjenjivanje njihovih odgovora.

Ocjenjivanje eseja traži da se unaprijed planira i pripremi prototip odgovora, sa posebnim brojem bodova određenih za svaki poseban dio odgovora. Da bi se otklonila svaka osnova za pristranost nastavnika, kada vidi ime učenika, od učenika treba zahtijevati da svoje ime napišu na kraju eseja, ili još bolje, mogu upisati dodijeljene im identifikacione brojeve da zadrže anonimnost.

Procedura ocjenjivanja

Generalno uzevši, bez razlike jesu li u javnoj ili vikend školi, učenici izgledaju veoma zainteresirani za svoje ocjene. S obzorom da je ocjenjivanje jedan važan element u procjenjivanju sveukupnog progressa učenika, svaka škola treba izgraditi dobar sistem ocjenjivanja i s njim upoznati učenike na samom početku školske godine. Zainteresiranost učenika za ocjene postaje još veća kada imaju šansu da osvoje zanimljive nagrade ukoliko uspiju osigurati prvo ili drugo mjesto u svom razredu. Kada je nagrada stvarno vrijedna - kompjuter sa printerom, karta za Umr, ili novac u jednakoj vrijednosti,² učenici će se međusobno otimati za prvo mjesto. Ovo se obično dešava u višim razredima i sa učenicima koji su visoko motivirani.

Moguće je da manje škole nisu u stanju osigurati ovakve nagrade.

² U nekoj velikoj školi može se zatražiti od jedne aktivne roditeljsko-učiteljske grupe da osiguraju fondove za ovu svrhu.

Svaki se bod računa kada dođe do odlučivanja o dodjeli prvog mjesta. Ovo stvara potrebu za većom preciznošću prilikom vođenja evidencije o rezultatima koje su učenici postigli na njihovih kvizovima, testovima, i ispitima. Kada je ulog velik, i male greške

pogoršavaju stvar, a roditelji se iznerviraju kada se ne desi ono što su očekivali. Otuda, nastavnici moraju voditi dobru evidenciju kako bi uvjerljivo odgovorili na zabrinutost učenika i roditelja u vezi sa njihovim ocjenama i kako bi spriječili govorkanja o favoriziranju nekoga.

Nastavno osoblje Škole islamskih studija, Centar muslimanske zajednice, Chicago, sastavilo je formular ocjenjivanja koji ovdje donosimo kao naputak. Nastavnici mogu iskoristiti ovaj formular ili ga prilagoditi svojim potrebama.

Kako izračunati konačnu ocjenu učeniku

- Pet kvizova vrijedi 500 poena, 100 poena svaki.
- Deset domaćih zadaća vrijedi 1000 poena, 100 poena svaka.
- Test vrijedi 100 poena.
- Završni ispit vrijedi 100 poena.
- Svaka kategorija (kvizovi, domaća zadaća, test i ispit) se drukčije mjeri.

Kvizovi (A) nose 15% konačne ocjene
 Domaće zadaće (B) nose 15% konačne ocjene
 Test (C) se računa kao 20% konačne ocjene
 Završni ispit (D) se računa kao 40% konačne ocjene
 Vladanje (Vlad.) nosi 10% konačne ocjene

Ispod slijedi primjer izračunavanja dječke ocjene:

PRVO POLUGODIŠTE

A						B											C	D
K1	K2	K3	K4	K5	Pros. (A)	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10	Pro.(B)	Test	ZI
90	80	70	90	80	82	90	70	60	90	80	75	85	90	95	75	81	75	85
↑ OCJENA KVIZA						↑ OCJENA DOMAĆIH ZADAĆA											↑ OCJENA TESTA	↑ OCJENA Z. ISPITA

U prvom semestru učenik X je dobio gornje ocjene iz pet kvizova. Nastavnik je izračunao prosjek njegovih pet kvizova tako što je sabrao $90 + 80 + 70 + 90 + 80$ i zbir, 405, podijelio sa 5. Rezultat je bio 82.

Učenik X je također dobio gornje ocjene iz deset domaćih zadaća. Nastavnik je izračunao prosjek njegovih deset domaćih zadaća tako što je sabrao $90 + 70 + 60 + 90 + 80 + 75 + 85 + 90 + 95 + 75$ i zbir, 810, podijelio na deset. Rezultat je bio 81.

Učenik X je iz testa dobio 75 a iz završnog ispita 85 bodova.

ZBIR

ZBIROVI	15% A	15% B	20% C	40% D	10% Vlad.	Ukupno
	12.3	12.15	15	34	9.5	82.95

15% od 82 (A) = 12.3
 15% od 81 (B) = 12.15
 20% od 85 (C) = 15
 40% od 85 (D) = 34
 10% od 95 (Vlad.) = 9.5

Nakon što se izračunaju zbirne ocjene učenika X, nastavnik unosi naznačeni procenat svake zbirne ocjene u tabelu za zbirne ocjene (lijevo). Konačna zbirna ocjena se izračunava tako što se navedeni procenti svake priznate zbirne ocjene (A,B,C,D, i E) saberu.

KONAČNA OCJENA PRVOG POLUGODIŠTA:

$$12.3 + 12.15 + 15 + 34 + 9.5 = 82.95$$

DRUGO POLUGODIŠTE

Komentari nastavnika	Zbirovi					Zbir	Polug. 1 + 2	Zbir	Ocjena
	15% A	15% B	20% C	40% D	10% Vlad.				----- ----- Promjena
									1
									2
									3
									4
									5
									6
									7
									8
									9
									10
									11
									12
									13
									14
									15
									16
									17
									18
									19
									20
									21
									22
									23
									24
									25
									26
									27
									28
									29
									30

Lista provjere koja pomaže da poučavanje bude mnogo efikasnije

		Rijetko	Često	Redovno
01.	Odvajam li dovoljno vremena da temeljito pregledam lekcije koje treba da predajem?			
02.	Imam li napisanu listu ciljeva za koje očekujem da ih moji učenici postignu?			
03.	Nosim li sliku, ilustraciju, knjigu ili bilo kakav drugi materijal da bi ih više zainteresirao?			
04.	Tražim li više informacija koje imaju veze sa mojom lekcijom kada posjećujem neku školsku ili javnu biblioteku?			

05.	Susrećem li se i razgovaram li sa nastavnicima koji predaju isti predmet kao i ja (u razredima višim ili nižim od mog)?			
06.	Držim li predavanje tokom cijelog časa?			
07.	Tražim li od učenika da čitaju lekciju bez bilo kakve diskusije?			
08.	Koristim li humor u svom razredu?			
09.	Dozvoljavam li učenicima da rade kao grupa?			
10.	Dozvoljavam li učenicima da drže prezentacije?			
11.	Tražim li od učenika da pripreme listu pitanja na temu lekcije?			
12.	Postavljam li pitanja koja zahtijevaju izjavu, objašnjenje ili rasuđivanje?			
13.	Postavljam li pitanja koja traže uglavnom da/ne odgovore?			
14.	Upućujem li pitanja samo odabranoj nekolicini učenika ili cijelom razredu?			
15.	Ocijenjujem li svoju lekciju uspješnom ili smatram da joj treba doradivanje?			
16.	Vodim li evidenciju o svojim ciljevima?			
17.	Smišljam li više načina da lekciju učinim smislenijom i interesantnijom?			
18.	Pozivam li govornike iz zajednice da učenicima govore o konkretnoj temi?			
19.	Ohrabrujem li učenike da na čas donose isječke iz novina i časopisa na teme vezane za islam?			
20.	Pitam li učenike gledaju li neki redovan islamski program na televiziji (ukoliko takav postoji)?			
21.	Tražim li od njih da na poetičan način prepisu nešto narativno iz svoje knjige?			
22.	Pitam li ih jesu li im njihove knjige lagahne za čitanje i razumijevanje?			
23.	Tražim li od njih da prepisu dio iz svog udžbenika na interesantniji način?			
24.	Ostvarujem li kontakt očima sa svakim u razredu?			
25.	Dajem li domaće zadatke, ocijenjujem li ih i vraćam li ih na vrijeme?			
26.	Diskutiram li o ocijenjenom radu učenika sa razredom?			
27.	Pohvaljujem li uspješne učenike u razredu?			
28.	Tragam li kod svih učenika za dobrim kvalitetima koje garantiraju pohvalu, kao što su lijepa narav, primjerno ponašanje ili zalaganje manje uspješnih učenika?			

Podučavanje najmlađih

Strategija za podučavanje malšana, dobi od četiri do šest godina, zahtijeva ne samo dodatni uvid u psihologiju učenja u ranom djetinjstvu nego također i ljubav i sposobnost uživanja u radu s djecom. Mnogi od nas nemaju strpljenja da se nose sa ćeifima djece, a još manje potrebne sposobnosti da ih uključe u aktivnosti koje su zabavne i u isto vrijeme poučne.

Istraživačke studije pokazuju da djeca uče pomoću tri metoda: imitacija, ponavljanje i utvrđivanje. Mi ovo doživljavamo u našim vlastitim kućama kada, na primjer, otac ili majka ustanu da klanjaju. Djeca koja su tek dvije ili tri godine stara priđu i stanu pored njih i oponašaju ih u klanjanju i učenju dove. Djeca su izuzetni imitatori uzora u porodici s kojima provode većinu svog vremena. Oni uče kroz ponavljanje a učenje se učvršćuje kroz obnavljanje.

Tri su osobine povezane upravo sa ovom starosnom grupom: razigranost, ograničen raspon pažnje i neprekidna pokretljivost. Osoba koja planira raditi sa djecom morat će prilikom pravljenja planova lekcija imati na umu njihove metode učenja kao i načine ponašanja. Njoj ili njemu trebali bi pomagati pomoćni nastavnici koji vjeruju u važnost njihovog zadatka i koji poznaju proces učenja kod djece. Idealna situacija bi bila kada bi za svaku grupu od osmero djece ili manje postojao po jedan pomoćni nastavnik.

Nastavnik bi dobro postupio kada bi nastavni sat od pedeset minuta podijelio u četiri ili pet segmenata. Dva do tri segmenta bi mogla biti posvećena grupnom radu, a jedan do dva segmenta individualnom radu. Prvi segment bi mogao biti grupno recitiranje, drugi bi mogao imati veze sa pripovijedanjem priča, a treći bi

mogao biti posvećen slušanju informacija ili priča koje oni već znaju. Četvrti i peti bi mogao biti posvećen bilo bojanju slikovnica ili pravljenju predmeta koristeći papir za crtanje, makaze, ljepilo ili samoljepljivu traku. Iza ovoga bi mogla uslijediti igra ili odgovarajuće vrijeme za užinu. Vrijeme užine bi se također moglo iskoristiti za učenje pravilnim načinima sjedenja, jedenja, pijenja, i dijeljenja hrane sa drugima.

Godine od treće pa sve do sedme smatraju se najimpresivnijim godinama i najformativnijim periodom u životima djece. I mi sami smo svjedoci činjenice da dove, sure i mnoge druge stvari koje pamtimo, kojih se još uvijek sjećamo ili koje sa lakoćom recitiramo su upravo one koje smo naučili kada smo bili mali.

Stariji učenici i učenice kao ispomoć nastavniku

Momci i djevojke koji su u starijim razredima regularnih škola, a koji također pohađaju i vikendškole su vrijedno preimućstvo. Ovi učenici imaju jasnu i razgovijetnu prednost nad mnogim svojim nastavnicima u tome što su prošli kroz osnovno obrazovanje ovdje u SAD-eu i što, otuda, imaju više znanja o sistemu obrazovanja i o različitim obrazovnim aktivnostima na koje su se učenici navikli. Oni se, nerijetko, bolje slažu sa mlađim učenicima i puno lakše razumiju njihove probleme.

U našim zajednicama ima mnogo starijih učenika koji bi mogli raditi vrlo dobro kao ispomoć nastavnicima i trebali bismo ih ohrabriti da pomognu nastavnicima u učionicama. Školski upravitelji i nastavnici koji su imali sreću koristiti usluge ispomoćni nastavnicima vrlo pohvalno su se izražavali o radu mladih sa djecom. A

što se tiče mladih pomoćnih nastavnika, oni su pokazali ogroman interes i inicijativnost i izgleda da uživaju u uzbuđljivosti rada sa djecom.

Ispomoć nastavnicima bit će od koristi na slijedeće načine:

1. Pripremanjem i pokazivanjem nastavnih pomagala kao što su zidne novine, karte i tabele za pokazivanje itd.
2. Pomaganjem prilikom ocjenjivanja pismenih vježbi, lista sa odgovorima, i domaćih zadaća.
3. Uvođenjem i izvođenjem učenika u razrede i iz razreda.
4. Pomaganjem kod podjele užine i mlijeka.
5. Pomaganjem pojedinim učenicima koji imaju poteškoća sa razumijevanjem lekcije.
6. Asistiranjem u formiranju grupa i grupnom učenju kao što je memorisanje, u pripremanju igrokaza, predstava i u dekoriranju bine.
7. Olakšavanjem aranžmana za prijem gostiju i proslava posebnih događaja.
8. Sugeriranjem i predlaganjem novih strategija u procesu nastave.

Upravitelji vikend škola mogu iskoristiti ovaj važan ljudski resurs tako što će identificirati mlade ljude u svojim zajednicama koji bi mogli raditi kao pomoćni nastavnici. Ovo se može postići preko roditelja moleći ih da dovedu svoju odraslu djecu u Centar svoje zajednice.

Kad jednom imate grupu mladih ljudi tu, onda je potrebno uložiti specijalan napor da im se pomogne da osjete da nešto znače i da im je tu ugodno. Treba im ukazati na izazovnost obaveza pomoćnog nastavnika i na zadovoljstvo i ispunjenost koji proizlaze iz rada sa djecom iz vlastite zajednice.